

Erivajadusega inimeste poliitika põhimõtete, teenuste ja toetuste ajakohastamise kava

Signe Riisalo

Sotsiaalministeerium

Tiia Sihver

Sotsiaalministeerium

Mistahes muudatuse lähtekohaks on see, et erivajadusega inimesed ei oota mitte süsteemi ümberkorraldamist, vaid suuremaid, paindlikumaid ja kättesaadavamaid toetusi ning abi.

Praegu saab erivajadusega inimene abi tuvastatud puude raskusastme järgi. Alles siis, kui inimesel on puue tuvastatud, avanevad n-ö väravad ja tal tekib õigus saada puudega inimeste sotsiaaltoetusi, sotsiaalse rehabilitatsiooni teenust ja kohaliku omavalitsuse osalusel pakutavaid teenuseid. Selline lähenemine ei aita ennetada puude väljakujunemist ega lase pakkuda meetmeid, mis toetaksid inimest tema igapäevases keskkonnas. Nüüd, kus haldusterritoriaalne reform on läbi viidud, otsib riik teid kohalike omavalitsuste võimekuse, sh finantsvõimekuse tõstmiseks.

Toetuspõhimõtete analüüs

Valitsuskabineti 21.09.2017 memorandumiga anti sotsiaalministeeriumile ja rahandusministeeriumile ülesanne analüüsida, kas puudega inimeste perioodiliste toetuste maksmise saaks üle anda kohaliku omavalitsuse üksustele. Analüüsi tulemused tuli rahandusministeeriumile esitada hiljemalt 2018. aasta IV kvartaliks.

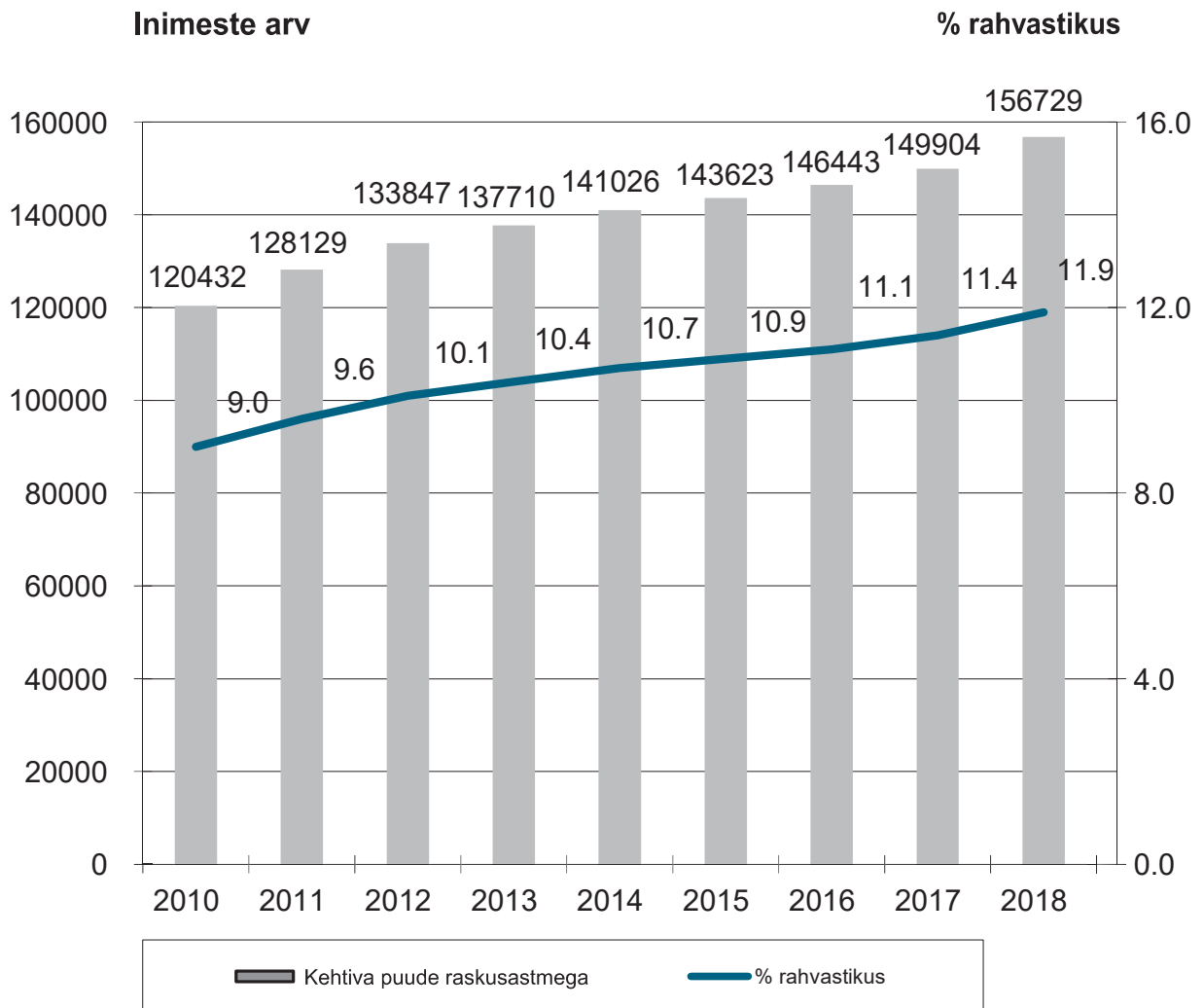
Sellele analüüsile toetudes leiame, et vaid pelk toetuste maksmise üleandmine kohalikele tasandile ja/või nende asendamine teenustega ei too kaasa sisulist heaolu kasvu, vaid kogu erivajadustega inimeste poliitika tuleks üle vaadata. Sotsiaalministeerium lisas selle plaani ka Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi aastateks 2016–2019. Valitsusele tuleb kontseptsioon erivajadusega inimeste poliitika põhimõtete, teenuste ja toetuste ajakohastamisest esitada 2018. aasta detsembris.

Kontseptsiooni eesmärk on parandada puudega ja erivajadusega inimeste olukorda. Sellega peab kaasnema piisava võimekuse loomine kohalikul tasandil, et viia abi osutamine ja saamine inimese igapäeva keskkonda. Sotsiaalministeerium lähtub kontseptsiooni koostamisel alusanalüüsi¹ tulemustest, kahel kaasamisarutelul tehtud ettepanekutest, puudega inimeste organisatsioonide ja teiste partnerite täiendustest ning puudega inimeste käest saadud lisateabest. Kontseptsioon ja sellele lisatud

¹ Erivajadusega inimeste poliitika põhimõtete ning teenuste ja toetuste ajakohastamise alusanalüüs.

tegevuskava arvestavad ka puudega inimeste uuringu² ja puudega laste vanemate uuringu³ (edaspidi PLU) tulemuste ning õiguskantsleri ja riigikontrolli varasemate märkuste ja ettepanekutega.

Eestis on puudega inimeste arv pidevalt kasvanud. Nagu jooniselt 1 võib näha, on praegu puudega inimesi pea 12% kogu elanikkonnast, seda on 3% rohkem kui 8 aastat tagasi.

ALLIKAS: SOTSIAALKINDLUSTUSAMET, SOTSIAALMINISTEERIUMI ARVUTUSED

Joonis 1. Kehtiva puude raskusastmega inimeste arv ja nende osatähtsus rahvastikus

² Puuetega inimeste ja nende pereliikmete hoolduskoormuse uuring.

³ Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring.

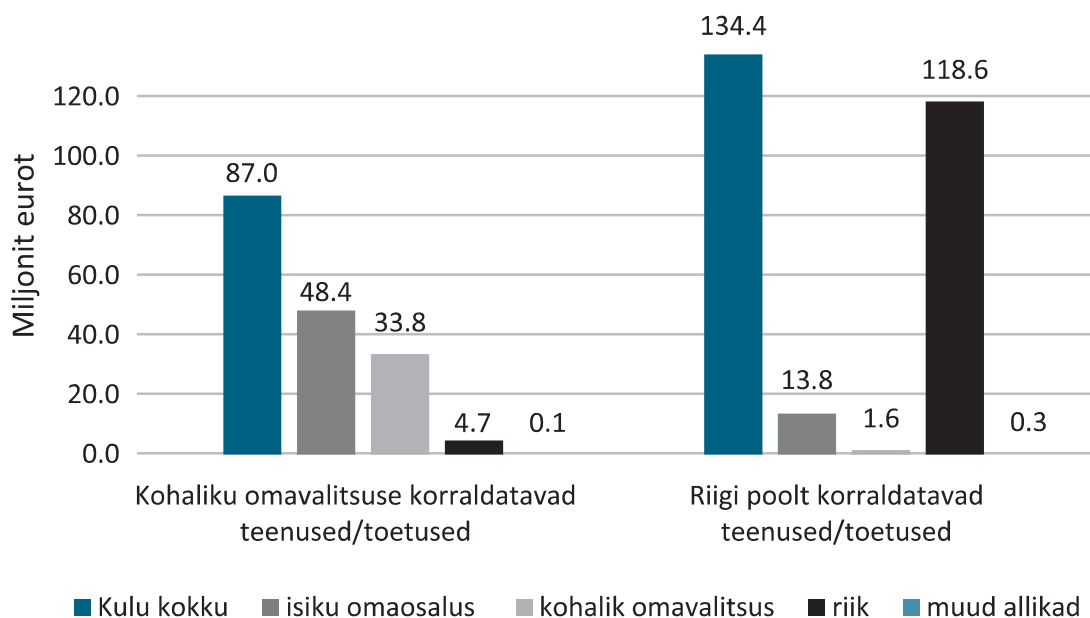
Eriti suur on kasvutrend puudega laste ja eakate seas, kuid mõlema grupi osakaal on piirkonniti väga erinev. Keskmiselt on Eestis puudega lapsi kõigest 0–16aastastest 5,2%. Tööealistest on puue määratud 8% ja vanaduspensionistest 29,3%. Kohalike omavalitsuste erinevus on väga suur, nii näiteks on Sillamäe linnas puudega lapsi 9,7% ja Kohtla-Järve linnas koguni 12,3%. Samal ajal on 13 kohalikus omavalitsuses puudega laste osakaal alla 3%. Veel kujukam on olukord pensionistest, nii on Setomaal nende seas puudega inimeste osakaal 58,8% ja Räpina vallas 57,1% (Sotsiaalkindlustusameti andmed). Sellised kõikumised ilmestavad piirkondlikku eripära ja kinnitavad veendumust, et tegelikult elus aitab puude raskusastme määramine lahendada hoopis majandusliku toimetuleku probleeme ja see tagab ka ligipääsu teenustele.

Riigi ja KOVi osa selgemaks

Puudega inimeste toetamine ja neile teenuste pakkumine on nii kohaliku omavalitsuse kui ka riigi ülesanne. Riik maksab universaalseid toetusi ja korraldab riiklikke teenuseid. Kohalikud omavalitsused on praegu sidunud abi osutamise tuvastatud puude raskusastmega. Nii ei pakutagi esmatasandil tuge puude kujunemise ja abivajaduse ennetamiseks, kuid ka tuvastatud puude korral ei ole teenuseid ja toetusi piisavalt.

Joonis 2 illustreerib riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldatud abi rahalist mahtu ja isiku omaosalust teenuste kasutamisel. Kogu ühiskonna kulu puudega inimeste abistamisel on 221,3 miljonit eurot, sh on ka inimese ja tema pereliikmete osalus.

Riigi korraldatud teenuste kulud on 47,4 miljoni euro võrra suuremad, kohaliku omavalitsuse korraldatud teenuste rahaline

ALLIKAS: SOTSIAALMINISTEERIUM

Joonis 2. Riigi, kohaliku omavalitsuse, isiku ja muudest allikatest tehtud kulutused erivajadustega inimeste toetustele ja teenustele

kogumaht on 39,3% kõigist kasutatud teenustest. Veelgi ilmekam on aga teenuste eest tasumine: tuleb välja, et kohaliku omavalitsuse korraldatud teenustest rahastab isik ise 48,3% ja samal ajal riigi korraldatud abist vaid 13,8%.

Puudega inimeste arvu kasv diagnoosipõhise puude tuvastamise põhjal ja riigi eesmärk abistada inimesi nende funktsioonihäire järgi ei ole praegu tasakaalus. Ennetavate ja toetavate meetmete pakumine inimestele, kelle abivajadus on väike või kujunemisjärgus, peaks olema kohaliku tasandi ülesanne. Killustunud süsteem ja hajutatud vastutus on kokkuvõttes nii ühiskonnale tervikuna kui ka inimesele ja tema perele kulukam ega taga tulemuslikku abi. Probleemaatiline on ka vajaliku abi jagumine tervishoiu-, sotsiaal-, töö- ja haridusvaldkonna vahel.

Juba tutvustatud analüüsist ja ka varasematest uuringutest on selgunud sihtgrupi ja nende pereliikmete rahulolematuse asjakohase info ja abi kättesaadavuse kohta, keerukas on ka teenustele pääseda. Info toetuste ja teenuste kohta on poolte (46–50%) puudega laste vanemate hinnangul keeruliselt kättesaadav (allikas: PLU).

Probleemiks on ka see, et abi saab ainult tuvastatud raskusastmega puude korral, erivajaduste tekkides ja nt siis, kui puue ei ole veel välja kujunenud, ei ole aga abi andmine kohustuslik. Seega ei taga riik ja KOV inimestele veel piisavat abi.

Muutused eeldavad kogu abi korralduse, sh puudega inimeste sotsiaaltoetuste korralduse ajakohastamist. Rahvastiku vananemise ja puudega inimeste arvu kasvuga kaasneb pikaajalise kõrvalabi ja hoolduskoormuse tõus. Seetõttu on inimeste abistamisel esmatasandil väga oluline

hoolduskoormust ennetada ja vähendada. Lahendused, kuidas seda saaks teha, leitakse eraldi protsessis.

Elukaarepõhine lähenemine

Erivajadusega inimeste poliitikat ja abi on vaja ajakohastada, et integreerida riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil vajaduspõhiselt erivajadustega laste, vähenenud töövõimega tööealiste ja erivajadustega eakate sotsiaal-, tervishoiu-, tööturu- ja haridusteenused ja toetused.

Kui see õnnestub, siis on tulemuseks erivajadusega inimeste kogu elukaart katvate teenuste ja toetuste korraldus ning rahastus, mis lähtub hinnatud abivajadusest ja tagab inimestele võimetekohase toimetuleku ning osalemise töö-, haridus- ja ühiskonnaelus.

Erivajadus on inimese mistahes vaimne või füüsiline seisund või tema seisundi ja elukeskkonna koostoime, mis ei lase inimesel eakohaselt eluga toime tulla ning mille korvamiseks on ühiskond kohustatud teda vajaduspõhiselt toetama. Seejuures võib tegemist olla ka inimesega, kellel ei ole korduval puude raskusastme taotlemisel puuet tuvastatud ning kes seetõttu jääb praegu ilma igasugusest toetusest, kuigi tal on vähene abivajadus. Erivajadusest tingitud teenuseid on vaja ka järjest kasvava toetusvajaduse ennetuseks.

Teenuste ja toetuste andmine peab olema seotud tegeliku abivajadusega, mitte puude tuvastamisega. Toetuse korraldamisel on väga oluline elukaarepõhine lähenemine ning subsidaarsuse ja värava hoidmise põhimõtte rakendamine ehk siis eri vanuses inimesele peaksid olema kättesaadavad probleemide süvenemist ennetavad ja toimetulekut toetavad teenused tema kodu lähedal. **S**